

TRADICIJA LJUDSKIH PESMI V GLASBI SODOBNIH POGREBNIH SLOVESNOSTI

ANITA PRELOVŠEK

Po ugotovitvah terenske raziskave pogrebne glasbe v sodobni Sloveniji ostaja ljudska pesem glavna spremljevalka slovesa od pokojnih. Iz pisnih virov in pogovorov z glasbeniki, ki na pogrebih nastopajo več desetletij, izvemo, da je bila na pogrebih v preteklosti ljudska glasba v izvedbi moških pevskih skupin tradicionalna glasbena praksa. Terenska raziskava je pokazala, da se danes ta tradicija dopolnjuje z uporabo različnih vrst glasbe od klasične do popularne v izvedbi vokalnih ali instrumentalnih skupin in solistov.

Ključne besede: pogreb, pogrebna glasba, ljudska pesem, mrliška pesem, obred

The field research of funeral music in today's Slovenia indicates that traditional songs are often employed to accompany the process of bidding farewell to a deceased person. From written sources and in conversations with musicians performing at funerals for decades, we find out that traditional music performed by male vocal groups was a traditional musical practice at funerals in the past. Field research revealed that this tradition is complemented by the use of various types of music from classical to popular, performed by vocal and instrumental soloists and groups.

Keywords: funeral, funeral music, traditional song, funeral song, ritual

UVOD: O VLOGI GLASBE NA POGREBU

Kakor piše Alan P. Merriam, »lahko glasbo uporabljamo kot spremljavo k skoraj vsaki človekovi dejavnosti ali vsaj k delu njegovih dejavnosti« (Merriam 2000: 173). Glasba je eden bistvenih elementov obredja, zato obstaja malo obredov, ki ne vključujejo glasbe. Glasba je pomemben spremljevalni element tudi pogrebnih obredij (Brabec de Mori 2014: 965), in to v različnih geografskih, kulturnih prostorih in časovnih kontekstih. Izjema je muslimanski svet, kjer na pogrebih glasbe ni, vendar pa je lahko po etiski interpretaciji, kakor mi je zagotovil tudi sogovornik muslimanske vere iz Senegala, recitiranje Korana, ki je tudi del pogrebnega obredja, glasba.¹

Glasba ima več različnih funkcij, med katerimi so izražanje čustev, estetski užitek, komunikacija in simbolna reprezentacija česa drugega (Merriam 2000: 175) – to so funkcije, ki jih lahko zavzame glasba tudi v kontekstu smrti in obsmrtnih obredov. Glasba priključ v spomin pokojnika, saj, kot navaja tudi Tia DeNora (2000: 63–67), je v vsakdanjem življenju človeka pomembno »pomagalo spominu« (*aide-mémoire*), ki nas ob pogrebih spomni na pokojne in nam omogoči podoživeti preteklo izkušnjo, dogodek ali pomembno obdobje iz preteklosti – za mnoge ljudi preteklost znova oživi ob določeni melodiji. Glasbena izkušnja ima osebno in medosebno razsežnost, saj ustvari intimno vez z drugimi in okrepi naša čustva z zavedanjem tega, da jih ob sočasnem poslušanju delijo z nami tudi drugi udeleženci te izkušnje (Hesmondhalgh 2013: 1–2).

¹ Anonimni sogovornik, 2017.

V tem prispevku² sem pozorna na vlogo, vrsto in uporabo glasbe na pogrebnih slovesnostih v Sloveniji danes ter predstavljam izsledke svoje raziskovalne študije, izvedene na nekaterih slovenskih pokopališčih. Cilji raziskave so bili ugotoviti, katere zvrsti glasbe se pojavljajo na pogrebi v Sloveniji in katere so tiste skladbe, ki jih na pogrebnih slovesnostih v Sloveniji najpogosteje izvajajo. Je petje moških pevskih zasedb in igranje trobente v Sloveniji še vedno ustaljena praksa? Kako je izbira glasbe povezana s pokojnikom? Ali obstaja posebna, določena »pogrebna glasba«?

Moja izhodiščna podmena, ki jo preverjam tudi s podatki empirične raziskave in analize, je, da glasba na pogrebi v različnih krajih Slovenije odseva njihovo pokrajinsko, kulturno in jezikovno raznovrstnost ter je torej eden od kazalnikov raznovrstnosti na sorazmerno majhnem nacionalnem ozemlju. Drugače pa na pogrebno glasbo gledam široko in jo razumem kot etnološki, antropološki in kulturnozgodovinski fenomen.

Članek temelji na etnografskem raziskovalnem delu, pogledu v pomembno znanstveno literaturo na Slovenskem in v svetu, na člankih o pogrebnih slovesnostih iz dnevnega časopisja, revij in medmrežja ter na nekaterih podatkih, zbranih v arhivih institucij. V Zgodovinskem arhivu v Ljubljani so shranjeni dokumenti o nekaterih protokolarnih pogrebi z navedbo na njih izvedenih skladb; zgled takega pogreba sem navedla v poglavju s primeri pogrebnih slovesnosti z ljudsko glasbo. Sicer pa arhivskih podatkov o glasbi na pogrebi ni: pogrebna podjetja ne vodijo nikakršnih evidenc izvajane glasbe, prav tako večina glasbenikov ne evidentira svojih nastopov na pogrebi.

Po uvodni predstavitvi vloge glasbe v pogrebnem kontekstu in kratki navedbi pogrebnih praks v Sloveniji v preteklosti predstavljam izsledke empirične raziskave, ki sem jo izvedla s polstrukturiranimi intervjuji odprtega tipa ter z opazovanjem z udeležbo. Empirična raziskava je potekala (in se nadaljuje še danes) na različnih slovenskih pokopališčih. V pogovorih so sodelovali ekipa pogrebnikov, zaposleni v pogrebnih podjetjih, na pogrebi nastopajoči glasbeniki, naročniki pogrebov in drugi sogovorniki, ki so se udeležili pogrebov.

Raziskave o glasbi na pogrebi v slovenskem prostoru so redke: omeniti gre študijo Zmage Kumer (2003a), ki je na terenu zbirala in preučevala tudi ljudske mrliške pesmi, delno se je teme na podlagi pisnih virov o štajerskih slovesih dotaknila Marija Klobčar (2002), o pogrebnih pesmih v Pomurju in Porabju pa tudi Marjeta Pisk (2018) in Urša Šivic (2019). V tujini je bilo opravljenih več raziskav o glasbi na pogrebi v sodobnem času,³ medtem ko je tu predstavljena empirična raziskava na terenu prva v sodobni Sloveniji; to so mi potrdili tudi pogrebniki in glasbeniki, ki sodelujejo na pogrebi že več kot tri desetletja, saj v tem času še z nikomer niso sodelovali v pogovorih.

² Prispevek je nastal na podlagi avtoričine doktorske disertacije *Glasba na pogrebnih slovesnostih v današnji Sloveniji* iz leta 2018.

³ Npr., pogrebne glasbene prakse na Kitajskem je preučevala Ellen Oxfield (2004), na Tajskem med drugimi Deborah Wong (1998), v Gani Barbara L. Hampton (1982), na Hrvaškem, v Hercegovini in pri gradiščanskih Hrvatih Marko Kölbl (2017).

POGREBNE GLASBENE PRAKSE V SLOVENIJI NEKOČ

Napol pojoče, glasno in improvizirano objokovanje umrlega, ki je bilo nekdanj v navadi tudi na Slovenskem in je bilo posebej značilno za obmejne predele, Rezijo, Istro, Prekmurje in Belo krajino, se je imenovalo *narékanje* oz. *narékovanje* pa tudi *narokanje*, *narokovanje* ali *naricanje* (Brun in Remic 1999: 22). Kot piše v monografiji *Tibi pomniki minljivega časa*, je šlo za tožbo z glasnim jokom in stokom, ki je opevala dobra dela pokojnika in tarnala nad njegovo izgubo (prav tam). To, nekakšno péto recitiranje je včasih že prehajalo v petje, naricalke ali narekovalke pa so bile predvsem ženske, ki so bile ponekod prav za to najete in plačane (prav tam). Ta navada je povsem izginila, kakor je opazila že Zmaga Kumer (2003b: 19).

Medtem ko je pokojnik pred pogrebom ležal doma, so pri mrliču bedeli (*vahtali*). Navade ob vahtanju so bile v različnih kulturnih, verskih in družbenih okoljih različne. V *Narodopisju Slovencev* je npr. navedeno, da so varovali mrliča predvsem fantje in dekleta (Orel 1944: 307). Priložnost je bila, med drugim, lahko tudi družabni dogodek, ki se je ponekod končal v živahnem, veselem razpoloženju. Navzoči so pili, peli – najpogosteje mrliške pesmi,⁴ nabožne pesmi, a tudi posvetne; pripovedovali so si grozljive zgodbe in pravljice z različno vsebino ter se igrali družabne igre. Ob vahtanju so si lahko celo pripovedovali šale; to je bilo zaželeno, ker je smeh izraz življenja in obramba pred nevarnimi silami smrti (nav. delo: 308). V ozadju veselega razpoloženja ob »nočnem vasovanju pri mrliču« je bilo tudi starodavno prepričanje, ki ga najdemo pri mnogih narodih, da bi bil mrlič užaljen, če bi se hoteli njegovi sorodniki in znanci posloviti od njega z žalostjo (prav tam).

Mrliške pesmi, torej tiste, ki so jih peli med vahtanjem mrliča ali pa so bile del pogrebne obredja, je Zmaga Kumer v monografiji *Ena urca bo prišla* razvrstila v sedem različnih podzvrsti: v pesmi slovesa umrlega od svojcev, versko-poučne pesmi, odpeve za žalostni rožni venec, nabožne pesmi, pripovedne pesmi, »mrtveče« pesmi in slovesa za nesrečno umrlimi (Kumer 2003b: 5).

V besedilih mrliških pesmi je pogosto izraženo, da smrt doleti prav vsakogar. Smrt so ljudje sprejemali kot del življenja. Ko so pripravljali pokojnika za pogreb, je pogosto sodelovala vsa skupnost. Pomembno vlogo pri ustvarjanju in ohranjanju posebnih mrliških, t. i. mrtvečih pesmi pa so, vsaj v Prekmurju in Porabju, imeli tudi organisti, kantorji, ki so vodili pogrebne pevce, poleg tega pa sestavljali tudi nova besedila in komponirali melodije pogrebnih pesmi (Pšajd 2017: 160). Posamezniki so mrtveče pesmi zapisovali v pesmarice oz. zvezke (prav tam), prav rokopisne in tiskane pesmarice s pogrebnimi pesmimi, ki so nastajale od konca 18. stoletja, pa predstavljajo pomemben delež pesemske dediščine (Pisk 2018: 25).

⁴ S terminom »mrliške pesmi« označujem tiste pesmi, ki se pejejo ob smrti, bodisi med vahtanjem mrliča ali med samim pogrebnim obredom. »Pogrebne pesmi« pa so tiste pesmi, ki jih izvajajo med samim pogrebom, razen če avtorji referenc, ki jih navajam, s tem ne označujejo mrliških pesmi na splošno.

O glasbi med samim pogrebnim obredom v preteklosti lahko izvemo iz pisnih virov (predvsem iz monografij Marije Makarovič), iz redkih zapisov v dokumentih iz Zgodovinskega arhiva in iz ustnih pričevanj. Pogovori z različnimi glasbeniki, ki na pogrebi nastopajo že več kot tri desetletja, z nekaterimi vodji pogrebnih podjetij, s številnimi sogovorniki starejše generacije in kakor kaže tudi literatura, je bila glasba na pogrebnih slovesnostih v preteklosti omejena na petje večinoma moških pevskih zasedb, ki so izvajale priredbe ljudskih pesmi, in igranje pihalne godbe oz. trobente ob koncu pogreba. V preteklosti kulturne navade in glasbeni okus niso omogočali drugačne zasedbe izvajalcev, danes pa se je seznam možnosti glasbenih zasedb na pogrebi izjemno razširil.

VLOGA IN ZNAČILNOSTI GLASBE OB POGREBIH V SODOBNOSTI

Dandanes so se zaradi institucionaliziranosti smrti spremenile navade, ki spremljajo smrt in pokop. Tako je npr. bedenje pri mrliču skoraj popolnoma izginilo. Smrt je tabuizirana in se odriva »bolj na stran«, pojavili pa so se tudi novi načini pokopa.

Misel Clauda Debussyja iz leta 1913, da je za nove čase potrebna nova glasba, saj naj umetnost odseva duha in značilnosti svoje dobe (Griffiths 1992: 86), bi lahko povezali tudi z novodobnimi pogrebi in pogrebno glasbo. V zadnjih desetletjih je s spreminjanjem odnosa družbe do smrti in z drugačnim razumevanjem smrti, z drugačnim religioznim odnosom do nje, s spremembo šeg, ki spremljajo smrt, z drugačno regulacijo in načini pokopa prišlo tudi do sprememb v pogrebnem obredu in s tem sčasoma tudi do spreminjanja pogrebnih glasbenih praks. Vzroke za nastale spremembe moramo iskati tudi v spremenjenem religioznem razumevanju smrti, kar je vplivalo na nov odnos do izbire besedil in posledično na nastale spremembe v estetiki in pesemskem repertoarju.

Tudi empirična raziskava je pokazala, da ni nujno, da je glasba na pogrebi omejena le na žalostinke, torej na priredbe ljudskih pesmi z žalostno vsebino.⁵ Na to posebej vpliva novodobna težnja po personalizaciji pogrebov oz. po »pogrebu po meri človeka«, kar pomeni, da se pogrebno slovesnost organizira v skladu s pokojnikovim poklicem, njegovimi zanimanji,⁶ verskimi in političnimi prepričanji, izbrana glasba pa izraža pokojnikove želje, glasbeni okus in morebitno glasbeno delovanje. Lahko gre za glasbo, ki je povsem drugačna od »žalostink«, a se poda k pokojnikovemu značaju ali je kakor koli povezana z njim, morda gre za pokojnikove poslednje glasbene želje. To so razlogi, zaradi katerih so možnosti izbire glasbenih zvrsti in značilnosti glasbe pa tudi glasbenih zasedb postale zelo široke.

⁵ Žalostinka je (po *Slovarju slovenskega knjižnega jezika*) »pesem, ki izraža žalost za umrlim« oz. »žalost, otožnost izražajoča pesem sploh«, »žalost izražajoča skladba« (SSKJ 1997: 1696). V tem prispevku izraz »žalostinka« pomeni žalost izražajoče pesmi različnih glasbenih zvrsti.

⁶ Na ljubljanskih Žalah so npr. leta 2018 za pokojnika, ki je bil ljubitelj starih avtomobilov, na ploščad pred cerkvijo, kjer je šel mimo pogrebni sprevod, pripeljali nekaj starih avtomobilov. Za pokojnega ljubiteljskega pilota pa je nad grobom poletelo športno letalo.

Glasba na eni strani uresničuje pokojnikove želje, na drugi strani pa je pogrebna slovesnost namenjena predvsem svojcem, saj gre tudi za simbolno slovo od umrlega. Kot je pokazala empirična raziskava, sta izgled in potek pogrebne slovesnosti lahko zato celo povsem v neskladju s pokojnikovimi verskimi, političnimi in drugimi prepričanji in interesi.⁷

Za današnje ponudnike pogrebne glasbe je značilno, da se glede repertoarja trudijo ugoditi čim več željam naročnikov. Teoretično prav vsaka glasba lahko postane pogrebna glasba, če je izvedena na pogrebni slovesnosti in se simbolno navezuje na pokojnika in na spomin nanj. Kakor bo razvidno iz nadaljevanja, ima ob modernizaciji pogrebni slovesnosti in pogrebni glasbeni praksi praksi priredb ljudskih pesmi, ki je bila značilna za pogrebe v preteklosti, v sodobnem času še vedno pomembno vlogo in prevladuje poleg popularne glasbe.

EMPIRIČNA RAZISKAVA POGREBNE GLASBE V DANAŠNJI SLOVENIJI: GLASBA NA POGREBIH IN NJENO MESTO V POGREBNEM OBREDU

Iz empirične raziskave na pokopališčih je razvidno, da je glasba na pogrebu tudi v sodobni Sloveniji pričakovana in zaželena praksa, a se ne izvaja na vseh pogrebi. Empirična raziskava je potekala na pokopališčih, ki spadajo pod ljubljansko pogrebno podjetje Žale⁸ in še na 11 naključno izbranih pokopališčih v različnih slovenskih regijah med letoma 2014 in 2019 s poudarkom na letu 2016, ko je na omenjenih pokopališčih šlo za sistematično opazovanje z udeležbo. Raziskava na ljubljanskih pokopališčih podjetja Žale je potekala neprekinjeno en teden junija 2016 in je sledila 40 pogrebom. Na drugih pokopališčih po Sloveniji sem raziskovala večinoma po en dan, število pogrebom na vsakem pa je bilo od enega do pet. Udeležila sem se vseh pogrebom, ki so bili tisti dan – v primeru pogrebnega podjetja Žale je to povprečno deset pogrebom dnevno, vendar jih je bilo v raziskovalnem tednu nekoliko manj od povprečja. V vseh letih poteka raziskave (ki se nadaljuje še danes) sem redno obiskovala slovenska pokopališča, opazovala morebitne spremembe v glasbeni spremljavi pogrebni slovesnosti, iskala razlike in podobnosti med pokopališči v različnih slovenskih krajih in opravila veliko polstrukturiranih intervjujev. Pogovarjala sem se s skupino pogrebni, navzočo pri celotnem poteku pogrebni slovesnosti, z zaposlenimi v pogrebni podjetjih in z nastopajočimi glasbeniki. Drugih sogovornikov – to so bili naročniki pogrebom in

⁷ O tem lahko preberemo tudi v literaturi. Ivan Ketiš piše takole: »Pogrebi so pogosto nasilje nad preminulimi, čeprav jih res ne boli. Kljub temu so zame taki obredi nesprejemljivi.« Opisuje dva primera pogrebom v Mariboru, ki sta bila v popolnem nasprotju s pokojnikovimi verskimi prepričanji. V obeh primerih je šlo za pogreb ateistov, ki sta imela cerkveni pogreb, eden katoliškega in drugi pravoslavnega (Ketiš 2015: 152).

⁸ Žale so hkrati osrednje ljubljansko pokopališče in pogrebno podjetje, ki skrbi za pogrebe še na 18 pokopališčih, ki so od Ljubljane oddaljena do 25 kilometrov; to so: Bizovik, Črnuče, Dravljje, Janče, Javor, Mali Lipoglav, Polje, Prežganje, Rudnik, Sostro, Stožice, Šentjakob, Šentpavel, Šentvid, Šmartno pod Šmarno goro, Štepanja vas in Vič.

naključni sogovorniki, ki so se bili pripravljene pogovarjati o svojih izkušnjah s pogrebnimi slovesnostmi – je bilo okrog 250.

Ugotovila sem, da je glasba na pogrebih v Sloveniji v prvi vrsti odvisna od vrste pogreba: ali gre za verski ali civilni obred, za protokolarni pogreb z državnimi častmi, za protokolarni stanovski pogreb. Izbira glasbe je odvisna tudi od starosti umrlega, od regije oz. države, kjer je bil doma, od njegovih glasbenih preferenc, morda tudi lastne glasbene dejavnosti in političnih prepričanj. Nekateri pogrebi potekajo brez glasbe v živo; leta 2016 je bilo npr. na ljubljanskih pokopališčih več kot tretjina pogrebov brez glasbe v živo, podobno je bilo tudi na primorskih pokopališčih (v Kopru, Piranu, Izoli in Novi Gorici). Brez glasbe je bila nekoliko manj kot tretjina pogrebov v Kranju, Novem mestu in Krškem (tu okrog polovica), v Logatcu pa le okoli 10 %.

Razlog za odsotnost glasbe je po mojih ugotovitvah lahko ekonomski ali pa gre za sodobni trend z željo, da poteka pogrebna slovesnost »čimbolj hitro, brez pompa, saj je to mučno«, kot je povedala dolgoletna referentka na Žalah.⁹

Glasba na pogrebnih slovesnostih je lahko tudi glasba, predvajana s posnetka. V tem primeru ima večinoma vlogo glasbe v ozadju, da spremlja premik pogrebcev od vežice do poslovilne dvorane ali katafalka (okrašen oder s krsto) in naprej do groba.

Ugotovitve s terena kažejo, da ni standardnega poteka pogrebne slovesnosti in da je ta odvisen od želja naročnikov. Ponavadi na pogrebni slovesnosti sodelujoči glasbeniki izvedejo tri skladbe. Pogosti scenosled pogreba je: ena skladba ob vežici, druga v poslovilni dvorani ali ob govorniškem odru, tretja ob grobu. Pogosto, predvsem na podeželskih pokopališčih, poteka prvi del slovesnosti pred mrliško vežico, drugi pa takoj ob grobu; v takem primeru pri grobu večinoma zazvenita dve pesmi.

Eden od poznavalcev glasbene podobe pogrebnih slovesnosti nekoč in danes je Marjan Kraševac - Čarli, član pevskega kvarteta Ob slovesu, ki na pogrebih nastopa že skoraj štirideset let. Pred leti je imela skupina več članov, poznana je bila pod imenom Operni oktet. Kraševac se v imenu svoje skupine z naročniki dogovarja o repertoarju na pogrebih. Njegova in še ena moška pevska skupina sta bili še do pred nekaj leti glavni nastopajoči pevski skupini na pogrebih v Ljubljani in okolici (občasno sta skupini nastopali tudi v drugih slovenskih pokrajinah). V zadnjem času se je opazno zmanjšalo število nastopov moških pevskega zasedb; te naj bi imele po njegovi oceni za polovico manj dela kot prej. Razlog za to je dekliska vokalno-instrumentalna zasedba, ki nastopa v Ljubljani in tudi drugod, posebej v Zasavju. Na vprašanje, kaj se je v zadnjih 35 letih spremenilo pri glasbi na ljubljanskih Žalah, je Kraševac odgovoril: »Pevska kvaliteta – nekoč je vsak lahko nekaj zafušal – ter repertoar – danes izvajamo vse, kar si stranka zamisli.«¹⁰

Po navedbah sogovornikov je bil repertoar glasbenikov pred desetletji dokaj omejen. Pevci so večinoma izvajali priredbe ljudskih pesmi in ponarodele pesmi, npr. »Lipa«,

⁹ Pogovor z Natašo Jereb, Ljubljana, 8. 6. 2016.

¹⁰ Pogovor z Marjanom Kraševcem, Ljubljana, 7. 6. 2016.

»Gozdič je že zelen«, »Rasti, rasti, rožmarin«, »Nmvaj čez Izaro«, in cerkvene pesmi, npr. »K tebi želim, moj Bog«, trobenta pa je tradicionalno zaigrala »Tišino«. Navedeno je še danes ostalo na repertoarju pogrebov, vendar se je ponudba zaradi povpraševanja zelo razširila.¹¹

GLASBENE ZASEDBE IN REPERTOAR NA POGREBIH

Na Slovenskem delujejo različne vokalne in vokalno-instrumentalne zasedbe. V pogovorih z glasbeniki izvemo, da mnogi nastopajo na pogrebih v več slovenskih krajih. Svojci lahko angažirajo katerega koli glasbenika, lahko je to tudi kdo izmed žalujočih, prijatelj, sodelavec, morda pevski zbor ali glasbena skupina, v kateri je pokojni deloval. Večina pogrebnih podjetij ima v svoji ponudbi pogodbene glasbenike ali pa nudi kontakte različnih glasbenikov s prostega tržišča.

Od inštrumentov so teoretično mogoči vsi. Kot sem izvedela v pogovorih z glasbeniki, z zaposlenimi v pogrebnih podjetjih in z različnimi udeleženci pogrebov, je tradicionalno glasbilo na pogrebu trobenta ob koncu slovesnosti, oz., kakor se je izrazil izkušeni nastopajoči na pogrebih, trobentar Miklavž Pintar, imajo trobentarji »že v genih zapisano«, da bodo nekoč nastopali na pogrebih.¹² Najpogosteje se poleg trobente pojavljajo še flavta, violina, kitara, klarinet, citre, harmonika, redkeje tudi sintesajzer, harfa, tamburice; člani pogrebnih ekip so omenili tudi nekaj primerov glasbene spremljave pogrebov z gongi in dudami. Na več slovenskih pokopališčih in tudi ob raztrosu pepela v morje je zvenela replika domnevne neandertalčeve piščali iz Divjih bab oz. t. i. tidldibab, na katero je igral Ljuben Dimkaroski.¹³

Pihalni orkester na pogrebu igra takrat, kadar je bil pokojnik tudi sam godbenik.¹⁴ Sama pihalnega orkestra nisem zasledila, a po pričevanjih sogovornikov vem, da obstaja tudi ta vrsta pogrebne glasbene spremljave. Mariborsko pogrebno podjetje ga ima tudi v svoji ponudbi.

Na nekaterih pokopališčih, sploh na tistih, ki spadajo pod osrednje ljubljansko pogrebno podjetje Žale, imajo na razpolago ozvočenje glasbenikov. Tako npr. citre zaradi nizke jakosti zvoka potrebujejo ozvočenje, včasih pa si glasbeniki prinesejo svoje prenosno ozvočenje.

Pri glasbenih izvedbah gre lahko za inštrumentalno spremljavo pevca (npr. v kombinaciji s citrami, sintesajzerjem ali kitaro), za večglasno inštrumentalno zasedbo (v primeru godbe na pihala) ali pa pogrebno slovesnost spremlja solo inštrumentalna glasba.

Glasba na pogrebih ni nujno le počasnejšega tempa in otožnega značaja, prav nasprotno – lahko je v živahnem tempu in celo živahnega značaja, ker je – po besedah svojcev

¹¹ Pogovor z Marjanom Kraševcem, Ljubljana, 7. 6. 2016.

¹² Pogovor z Miklavžem Pintarjem, Ljubljana, junij 2016.

¹³ Telefonski pogovor z Metodo Košir Postolski, 1. 2. 2018.

¹⁴ Pogovor s Komunalo Nova Gorica, 20. 10. 2016.

– to lahko pokojnikova najljubša glasba, kar najbolje odseva njegov značaj ali pa svoje spominja na pokojnega.

Glasba, ki so jo izvajali na pokopališčih pogrebnega podjetja Žale v času raziskave, je bila pretežno vokalna ali vokalno-inštrumentalna; v vzorcu 68 skladb, ki sem jih zajela v raziskavi, je bilo 8 izvedb »Tišine« s trobento solo, drugih povsem inštrumentalnih ni bilo. Največji delež so bile priredbe ljudskih pesmi: od 68 izvedenih skladb je bilo 35 izvedb priredb ljudskih pesmi. Na drugem mestu so bile popularnoglasbene skladbe, ki so se pojavile 13-krat. Sledile so cerkvene pesmi z 10 izvedbami, najmanj, le dve, pa sta bili skladbi, ki sodita v umetnostno glasbo. Če izvzamemo skladbe umetnostne glasbe, so v živo le eno pesem zapeli v tujem jeziku (angleščini), in sicer je bila to pesem »Over the Rainbow«. Od 13 popularnih skladb je bilo 11 različnih (ki se niso ponavljale), od teh so bile tri tuje. Pri posneti glasbi, ki jo svojci prinesejo za predvajanje po zvočniku, pa je bila tuja glasba pogostejša kot pri izvedbah v živo.

Najpogostejše izvedeni pogrebni pesmi na slovenskih pokopališčih sta »Lipa« in »Gozdič je že zelen«, ki ju je slišati v četrtini pogrebov. Težko bi sestavili točno zaporedje desetih najbolj priljubljenih pesmi, gre pa za nekatere znane žalostinke, ki so značilne za spored pogrebnih pesmi za vso Slovenijo. Med njimi so priredbe ljudskih, ponarodele in druge pesmi: »Zabučale gore«, »Na jezeru« in »Kje so moje rožice« (več ko petina); »Hodil sem po sončnih tratah«, »Kje so tiste stezice«, »Zagorski zvonovi«, »Vsi so venci vejli«, »Rožmarin«, »Njav čez izaro«, »Počiva jezero v tihoti«, na pogrebi borcev NOB pa partizanska pesem »Na oknu glej obrazek bled«.¹⁵ Na pogrebnih slovesnostih pogosto izvajajo tudi skladbe Lojzeta Slaka in Slavka Avsenika.

Na pogrebi pokojnikov, ki so bili doma v republikah nekdanje Jugoslavije, pogosto izvajajo ali predvajajo glasbo iz pokojnikove domače dežele, npr. starogradske ali dalmatinske pesmi. Prav tako se je pokazalo, da je repertoar odvisen tudi od generacije pokojnika: starejšim pokojnikom predvajajo pesmi, ki so odraz njihovega glasbenega okusa (npr. ljudsko in narodnozabavno glasbo) in jih najverjetneje mlada generacija ne pozna več ali se ne istoveti z njo. Za mlajše pokojnike svojci večinoma naročajo priredbe različnih popevk.

Posneta glasba, ki jo na svojo željo prinesejo svojci na zgoščenci ali ključku USB,¹⁶ je žanrsko zelo raznovrstna. Na drugi strani pa se ljudska glasba ne predvaja s posnetkov, temveč jo praviloma vedno izvajajo v živo. Na posnetkih se pojavlja različna slovenska in tuja popularna glasba, ki jo prav tako lahko slišimo v izvedbah v živo: to so npr. pesmi Helene Blagne, Vlada Kreslina, Natalije Verboten, Modrijanov, Jana Plestenjaka, Céline Dion, skupin Rolling Stones, Beatles, Metallica. Na enem od pogrebov na ljubljanskih Žalah so svojci želeli posnetek Avsenikove »Na Golici«.

¹⁵ To je različica španske pesmi, ki so jo na Slovensko prinesli slovenski španski borci (Hrovatin 1953: 216).

¹⁶ Na pokopališčih, kjer imajo možnost predvajanja posnetkov, kot sta npr. pokopališče Žale in mari-borsko pokopališče. V Piranu na primer ustrezne opreme za predvajanje nimajo.

Od umetnostne glasbe, predvajane s posnetkov, sem na slovenskih pokopališčih največkrat slišala Schubertovo »Ave Mario«, pogosta pa je bila tudi »Meditacija« iz Massenetove opere *Thaïs*.

Da je nekakšen standardni nabor pogrebni pesmi razširjen po vsej Sloveniji, so mi potrdili različni sogovorniki. V Novi Gorici je repertoar »standarden – [izvaja se] tisto, kar ima cela Slovenija«, to so žalostinke, cerkveni psalmi; drugih želja pa v tem delu Slovenije po informacijah pogrebnega podjetja svojci večinoma nimajo. Gre za regionalno značilnost, saj se zelo redko pojavi tudi kakšna drugačna glasba, npr. rokovska. Največkrat nastopajo vokalne zasedbe.¹⁷ Tudi v upravi pokopališča v Krškem so povedali, da sta najpogostejši zasedbi pevska skupina in na koncu trobena. Pri njih pa so zasedbe tudi zelo različne: igrali so tudi že (gre sicer za zelo redke primere) na citre, kitaro, violino in saksofon.¹⁸ O podobni situaciji so poročali v Novem mestu, in sicer, da je izbor skladb zelo različen in je odvisen od želja ter od načina izvedbe pogrebne svečanosti (cerkvena, civilna), najpogosteje pa gre za žalostinke, pri trobenti pa za »Tišino«.¹⁹

Če povzamem ugotovitve s terena, je mogoče reči, da ob glasbenih zasedbah (moške pevske zasedbe, trobenta, pihalna godba) in žanru (priredbe ljudske glasbe), ki so prevladovali v zadnjih desetletjih, danes na pogrebih slišimo tudi druge, predvsem inštrumentalne zasedbe, in drugačen, nov repertoar, ki odseva sodobne težnje po predružačenju in personalizaciji pogrebni slovesnosti. To ugotovitev med drugim ponazarja raziskava pri pogrebnem podjetju, ki deluje na Koroškem in Celjskem; tam so mi povedali, da sta najpogostejše izvajani pesmi predvsem »Lipa« in »Gozdič je že zelen«, na cerkvenih pogrebih pa cerkvene pesmi. Velikokrat se to dvoje kombinira, sicer pa imajo v ponudbi tudi violino, flavto, kitaro, harmoniko, trobilni kvartet, godbo in organista. Na pogrebih so igrali tudi že harfo, dude ali citre oz. je šlo za različne kombinacije, npr. violina in solo pevka, citre in solo pevka, kitaro in solo pevka, flavta in kitaro. Svojci se večinoma odločajo za pevsko zasedbo, za trobento niti ne, saj je »že toliko preigrana, da ni več zanimiva«; ne promovirajo je zelo veliko in raje ponudijo nekaj novega. Kot še pravijo, je »trobenta sicer neka klasika, že zguljena s 'Tišino'«. Kadar se svojci odločijo za trobento, ta običajno zaigra »Tišino«, če pa želijo kaj drugega, da gredo »s cajtom naprej«, pa se odločijo npr. za flavto ali violino.²⁰

Po mnenju glasbenic iz skupine MJAV se Ljubljančani bolj posvečajo izboru skladb za pogrebno slovesnost kot prebivalci drugih slovenskih krajev in jih pred odločitvijo tudi poslušajo na spletni strani YouTube. Primeri se, da si tudi premislijo, pokličejo in zamenjajo kakšno skladbo za katero drugo. Ljudje na podeželju pa izbiro prepustijo kar glasbenicam samim, rekoč: »Vam zaupamo.« Po izkušnjah članic zasedbe MJAV se repertoarji v Ljubljani in na podeželju razlikujejo; navajajo primer skladbe narodnozabavnega ansambla Braneta

¹⁷ Pogovor s Komunalno Nova Gorica 20. 10. 2016.

¹⁸ Pogovor z Manuelo Škoda, Krško, 10. 10. 2016.

¹⁹ Telefonski pogovor in e-korespondenca z Rafaelo Šegedin, 9. 11. 2016.

²⁰ Pogovor s Pogrebnim podjetjem Primožič (Celje), 7. 11. 2016.

Klavžarja »Mamina ruta«, ki jo na podeželju zelo pogosto pojejo, medtem ko je v Ljubljani zaenkrat še niso izvedle.²¹

Glasha na pogrebih v različnih slovenskih pokrajinah odseva tudi regionalne značilnosti. Tako so npr. na Primorskem priljubljene med drugim pesmi o morju in pesmi v italijanščini; te se slišijo predvsem na pogrebih pripadnikov italijanske manjšine. Pevec Neven Stipanov je povedal, da je na pogrebu italijanskega ribiča zapel pesem tržaškega glasbenika Publia Carniela »Trieste dormi«.²² Opazila sem, da se v posameznih slovenskih pokrajinah pogosto pojavljajo prav pesmi iz teh pokrajin, npr. v Beli krajini ljudska pesem »Pastirče mlado in milo«.²³

V ruralnem okolju so pogrebi večinoma cerkveni, zato pesmi z nabožno vsebino na podeželju izvajajo pogosteje kakor na mestnih pokopališčih.

PREDSTAVITEV PRIMEROV IZBRANIH PESMI

V nadaljevanju predstavljam nekaj ljudskih in ponarodelih pesmi, ki jih na pogrebih najpogosteje izvajajo.

Pesem »Lipa« Miroslava Vilharja v uglasbitvi Davorina Jenka je ponarodela, s tematiko pa ni le simbol življenja in smrti, pač pa tudi simbol Slovencev in slovenstva. Vsebuje tudi idejo narodnega preporoda, ki je nakazan v zadnji kitici:

Spavaj, draga ljubica!

Vечно ne boš spala,

nova pomlad zelena

novi cvet bo gnala.

(Uršič - Kunej 1993: 51)

Podobno romantično temo hrepenenja po preteklosti in vračanje k naravi najdemo v Schubertovem samospěvu »Lipa« (»Der Lindenbaum«) na besedilo Wilhelma Müllerja, petem po vrsti v ciklu »Winterreise«. Lipa kot simbol srečnih dni kliče popotnika in mu ponuja počitek v svojem zavetju, a on gre daleč proč v mrzel veter, kjer pa še vedno sliši lipo, ki mu obljublja mir pod svojo krošnjo. Slovenska »Lipa« je iz pesmi, ki budi narodno zavest, postala tako rekoč pogrebna pesem *par excellence*. Težko je sklepati, zakaj je tako; morda zaradi motiva narodnega prebujenja, vséčne melodije in zaradi tematike življenja in smrti oz. novega življenja, ki jo ponazarja spet ozelenelo drevo.

²¹ Med mojim opazovanjem z udeležbo konec aprila 2017 je zasedba MJAV pri katafalku na Žalah izvedla tudi pesem »Mamina ruta« (Pogovor junija 2016).

²² Pogovor z Nevenom Stipanovim, Piran, 10. 10. 2016.

²³ To pesem lahko interpretiramo ne le kot ljubezensko tožbo, ampak tudi kot pesem ob smrti, saj izvajalca na piščal njegova draga ne sliši – morda je že mrtva (Sva gora ječi od frule, / a njega draga ne čuje).

Motiva pomladi in veselja do življenja sta poudarjena tudi v ljudski pesmi »Gozdič je že zelen«. Zmaga Kumer (2003a: 85–86) je navedla štiri različice te pesmi z Gorenjske, Primorske in Koroške in jo uvrstila med versko-poučne pesmi, ki so se pele pri mrliču, čeprav je v razlagi dodala, da »se pogosto poje kot pogrebna pesem in je to morda celo prvotnejše« (nav. delo: 12–13). Prvi kitici se, opevajoč prebujajočo se pomladno naravo, navezujeta na življenje, medtem ko zadnja, tretja kitica (in v različici s Koroške še dodatna četrta kitica) govori o smrti v črni zemlji, razkroju in trohnobi. Tonski način celotne pesmi je durovski, a kot pravi Nikolaus Harnoncourt (sicer v povezavi s Händlovo žalno koračnico v C-duru), je učinek še večji kot v molu, »če skladatelj nekaj žalostnega izpove z veselimi tonskim načinom, je to še stokrat bolj žalostno, kakor če bi uporabil žalostni tonski način. Mislim, da vsakdo razume: če za neki učinek uporabimo nasprotna sredstva, je ta učinek veliko, veliko večji« (Harnoncourt 2012: 211).

Po ugotovitvah Zmage Kumer je bila v preteklosti ena od dveh najbolj priljubljenih mrliških pesmi poleg pesmi »Gozdič je že zelen« tudi »Rasti, rasti, rožmarin« (Kumer 1975: 26), ki je, kakor se je potrdilo tudi na terenu, v obliki priredbe ostala ena od najbolj priljubljenih žalostink tudi v sodobnem času. Da je bila v preteklosti precej pogosta, piše tudi Marija Makarovič, in sicer omenja pogostost te pesmi v Strojni (Makarovič 1982: 295), pri vahtanju mrliča v vasi Šmihel (Makarovič 1979: 112–113) in v Selah na koncu pogrebnega obreda (Makarovič 1994: 349).

Ta pesem – v zapisih ljudskih različic – govori o smrti mladega dekleta: njen pogreb bo potekal ob zvonjenju zvonov, v grobu pa

[...] koščice čakajo
na trobento angelsko,
ž nim iz groba vstala bom,
šla v dolino sovzno bom.
(Kumer 2003a: 77)

V zadnji kitici je poslednja sodba opisana tako, kakor jo napoveduje evangelij: dobri bodo šli na desno, slabi pa na levo stran. Tako usodo duš napoveduje po evangeliju tudi pesem »Eno pesem čmo zapet« (Kumer 2003a: 88–90) kot eno značilnih pesmi, ki so jih peli pri varovanju mrliča (Orel 1944: 308). Med drugim je bila tudi ena izmed zelo priljubljenih pesmi na pogrebi v Murski Soboti (Pšajd 2017: 160). Med svojo raziskavo te pesmi nisem zasledila v repertoarju izvajalcev.

Nekatere pesmi, ki jih danes v urbanem okolju na pogrebi ne izvajajo več, so ostale na sporedu pogrebnih slovesnosti na podeželju. Tako npr. pesem »Ena urca bo prišla« še danes izvajajo na pogrebi v Knežaku pri Baču; zapojejo jo, tik preden odnesejo žaro ali krsto iz cerkve. Udeležence pogrebov zelo gane besedilo in ob njej zajokajo.²⁴

²⁴ Pogovor z Ireno Rep, Pivka, 28. 12. 2016.

Naj navedem še primer zborovske skladbe »Žabe« Vinka Vodopivca, ki se v preteklosti navadno ni pela na pogrebi, saj tudi vsebinsko in po značaju ne ustreza žalostinki, vendar je bila izvedena zaradi pokojničine navezanosti na pesem. Skladbo sem v zadnjih letih vsaj dvakrat slišala na ljubljanskih Žalah. Prvič jo je izvedel moški pevski kvartet, drugič pa dekliška vokalno-inštrumentalna skupina, ki je do tedaj ni imela v svojem sporedu, a se jo je naučila posebej za pogreb aprila 2017, saj je bila pokojničina najljubša pesem. Dekleta so v dogovoru z naročnico pogreba, pokojničino hčerjo, pesem zapele ob grobu.

IZBRANI PRIMERI POGREBNIH SLOVESNOSTI Z GLASBO

V nadaljevanju navajam nekatere izbrane primere različnih pogrebov, to sta primera pogreba znanega literata pred sto leti in danes, primer posebnega, unikatnega pogreba »po meri človeka« in en razmeroma običajni pogreb. Vsem je skupno to, da je bila povsod izvedena vsaj po ena priredba ljudske pesmi.

Pomenljivo je, da so ljudske pesmi v preteklosti izvajali pevci oz. pihalna godba, v 21. stoletju pa ljudska pesem in njene priredbe na pogrebnih slovesnostih zveni v različnih glasbenih zasedbah: v konkretnih primerih, ki jih bom navedla, so to petje s spremljavo na sintesajzerju, solistični inštrument (npr. flavta) ter trobilni kvartet. V sodobnosti so poleg priredb ljudskih pesmi na pogrebni slovesnosti pogosto navzoče tudi druge zvrsti glasbe: umetnostna in popularna glasba.

Kot je pisalo v časopisu *Slovenec* 15. decembra 1918, je bil pogreb Ivana Cankarja tak, »kot jih Ljubljana še ni videla – razen Krekovega. [...] Tisočglava množica je spremljala pokojnega pesnika sanj in hrepenenja na zadnji poti« (nav. v Zlobec 2018a). Pel je zbor Glasbene matice in sicer pred Narodnim domom, ter kasneje, ko se je sprevod pomaknil dalje, še drugo »žalnico«. Ob grobu po govorih pa so pevci zapeli še tretjič, in sicer »Blagor mu« (prav tam).

Leta 1982 so na protokolarnih pogrebi od glasbenikov sodelovali Koroški oktet, ki je izvedel pesem »Pojdem v Rute«, Operni oktet s skladbami »Lipa«, »Nenadno si odšel od nas« in »Prečuden cvet« ter Godba milice, ki je igrala »Leninovo posmrtno koračnico« in druge žalostinke (SI ZAL LJU 630).

Dolgoletna uslužbenka Žal je na moje vprašanje, naj opiše kakšen primer pogreba, ki se ji je v njeni 19-letni delovni praksi še posebej vtisnil v spomin, navedla pogreb septembra 2010, ki ga »ne bo nikoli pozabila« in se ga še danes spominja zaradi njegove enkratnosti in posebnosti. Naročnica pogreba je imela napisane že povsem podrobno in jasno izražene želje o poteku pogrebne slovesnosti in tudi izboru glasbe za 80-letnega očeta.²⁵ Šlo je za t. i. diamantni pokop; pri tem je pepel pokojnika s posebnimi laboratorijskimi postopki spremenjen v spominski diamant, samega pokopa pa ni. Bila pa je poslovilna slovesnost

²⁵ Pogovor z Natašo Jereb, Ljubljana, 8. 6. 2016.

pri katafalku, kjer je bil pogreb organiziran tako, »kot bi bil vseh pokojnemu« – z enim najsodobnejših načinov pokopa, saj je imel pokojnik rad novosti, z njegovo najljubšo glasbo in s pogostitvijo na koncu. Naročnici pogreba je uslužbenka Žal ponudila petje moške skupine in njen repertoar, a je to zavrnila. Želela je skladbo »Prišla bo pomlad«, ki je bila pokojnikova najljubša pesem in jo je rad tudi sam zaigral na orglice, Kreslinovo »Namesto koga roža cveti«, Mozartov »Ave verum« in Schubertovo »Ave Mario«. Vse skladbe sta izvedla pevka in pianist, ki je pevko spremljal na sintesajzerju. Odhod pogrebcev od vežice do katafalka je spremljal znameniti Chopinov »Marche funèbre« iz klavirske Sonate v b-molu op. 35, ki so ga predvajali z zgoščenke. Z zgoščenke sta bili predvajani še dve skladbi, in sicer »Lacrimosa« iz Mozartovega *Requiem* in Händlova arija »Lascia ch'io pianga« iz opere *Rinaldo*. Na pogrebni slovesnosti je zaigrala tudi flavta, in sicer »Adagio« iz Sonate v a-molu za flavto solo C. Ph. E. Bacha (A. s. 2016).²⁶

Ob terenski raziskavi na pokopališču v Dolenjskih Toplicah maja 2014 je pogreb 65-letne pokojnice potekal ob glasbeni spremljavi pevcev in flavte solo. Flavta je poleg cerkvene pesmi »K tebi želim, moj Bog« in Händlove arije »Lascia ch'io pianga« ob vežici in nato ob grobu na željo naročnikov pogreba zaigrala priredbo ljudske pesmi »Gozdič je že zelen«.

Avgusta 2018 se je nekaj sto ljudi na ljubljanskih Žalah poslovilo od pesnika in politika, akademika Cirila Zlobca, ki je umrl v starosti 93 let. Pogreb je potekal z državnimi in vojaškimi častmi, kakor je v navadi za prejemnike najvišjega državnega odlikovanja. Iz Trsta je na lastno željo prišel Partizanski pevski zbor Pinko Tomažič, ki je ob spremljavi harmonik ob grobu zapel pesem »Vstajenje Primorske«, bolj poznane kot »Vstala Primorska«, v ozadju so trobilci zaigrali priredbo ljudske pesmi »Rasti, rasti, rožmarin«. Z uglasbitvijo Salomonove »Visoke pesmi«, ki jo je Ciril Zlobec imel za začetek velike svetovne poezije, pa sta se poslovala pranečaka, ki sta jo uglasbljeno v svoji priredbi zapela ob spremljavi kitare (Zlobec 2018b).

Predstavljeni primeri dobro ilustrirajo podobo glasbe na slovenskih pogrebi, kjer je poleg tradicionalne prakse petja standardnega repertoarja, to je priredb ljudskih pesmi in cerkvenih psalmov, navzoča raznolikost glasbenih zasedb in repertoarja.

SKLEP

Ugotavljam, da je glasba na slovenskih pogrebi pričakovana obredna praksa, njeno izvajanje in uporaba pa sta raznovrstni. To se kaže v glasbenih zvrsteh, glasbenih zasedbah, besedilnih in glasbenih tematikah glasbe. Glede glasbene zvrsti pri izvajanju na sodobnih pogrebi ni omejitev: izvaja se vse od ljudske, popularne (s podzvrstjo narodnozabavne) do umetnostne glasbe. V raziskavi sem ugotovila, da sta najpogostejši ljudska (v obliki priredb) oz. ponarodela glasba in popularna glasba, medtem ko se je, drugače od mojih prvotnih predvidevanj, pokazalo, da je najmanj primerov umetnostne glasbe. Po ugotovitvah terenske

²⁶ Anonimna sogovornica, Ljubljana, 2016.

raziskave, so bile med letoma 2014 in 2019 najpogosteje izvedene pesmi na slovenskih pokopališčih »Gozdič je že zelen«, »Lipa« in »K tebi želim, moj Bog«.

Ustaljenost pogrebne glasbene prakse v Sloveniji še vedno vzdržujejo (večinoma moške) pevske skupine in ob koncu obreda solo trobenta, ki tradicionalno zaigra »Tišino«. Danes se omenjeno vse vztrajneje dopolnjuje ali zamenjuje z drugačno glasbeno ponudbo, ki sledi sodobnim željam, zato je repertoar precej pester. Nekaj je razlik v izbiri glasbenega sporeda na podeželju in v mestu, še večje razlike pa so povezane s pokojnikovimi pogledi na svet, ki jih skušajo svojci ob slovesu od pokojnika podati tudi z glasbo. Izbiro glasbe na pogrebnih slovesnostih v današnji Sloveniji narekujejo želje naročnikov, ki jim posebej izbrana glasba priključ v spomin pokojno osebo in povzroči v njihovi notranjosti »nekateri psihične učinke«, ki »odpirajo vrata duše k nekaterim čustvom« (Muršič 1993: 86).

Najopaznejša je razlika med skupnim repertoarjem, ki prevladuje na slovenskih pogrebnih, in repertoarjem, ki izraža individualne razlike, povezane s pokojnikovim okusom ter okusom svojcev in celotno življenjsko držo pokojnega, tako da lahko prav vsaka glasba postane tudi pogrebna.

Z raziskavo sem ugotovila, da čeprav ostaja ljudska pesem v obliki priredb glavna spremljevalka slovesa od pokojnih, se ta dopolnjuje oz. izmenjuje z različnimi zvrstmi glasbe, kot so umetnostna, filmska in popularna.

Glasba ob pogrebnih v različnih krajih Slovenije z izborom pesmi, ki izvirajo iz posamičnih pokrajin ali opisujejo dejavnosti, značilne zanje (npr. ribištvo in oljkarstvo na Primorskem), in s pesmimi v jeziku manjšin na dvojezičnih območjih, le delno odseva njeno geografsko, pokrajinsko, kulturno in dialektološko pisanost, ker je po eni strani izbira glasbe na pogrebnih standardizirana z osrednjim prevladujočim repertoarjem, po drugi strani pa je lahko tudi izrazito personalizirana oz. individualizirana, kadar odseva želje svojcev, pa tudi pokojnikovo osebnost in njegova verska in druga prepričanja, značaj, poklic, ljubiteljske dejavnosti ipd. To velja tako za izbiro glasbe kot tudi za pogrebno slovesnost kot celoto, torej vrsto pogreba (civilni, verski) ter izbiro govornikov in drugih obrednih elementov.

REFERENCE

- Brabec de Mori, Bernd. 2014. Rituals. V: William Forde Thompson (ur.), *Music in the Social Behavioral Science: An Encyclopedia*. Los Angeles: SAGE Publications, 965–969.
- Brun, Neva in Marjan Remic (ur.). 1999. *Tibi pomniki minljivega časa: Drobci o šegah slovesov in pokopališki kulturi v slovenskem etničnem prostoru*. Ljubljana: Forma 7.
- DeNora, Tia. 2000. *Music in Everyday Life*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Griffiths, Paul. 1992. *Brève histoire de la musique moderne de Debussy à Boulez*. Paris: Fayard.
- Hampton, Barbara L. 1982. Music and Ritual Symbolism in the Ga Funeral. *Yearbook for Traditional Music* 14: 75–105.
- Harnoncourt, Nikolaus. 2012. *Toni so vzvišene besede: Pogovori o romantični glasbi*. Ljubljana: Modrijan.

- Hesmondhalgh, David. 2013. *Why Music Matters*. Chichester, West Sussex in Malden, MA: Wiley-Blackwell.
- Hrovatin, Radoslav (ur.). 1953. *Partizanska pesem*. Ljubljana: Državna založba Slovenije.
- Ketiš, Ivan. 2015. *Živeti v Mariboru in sanjati o veselju*. Maribor: Kulturni center.
- Klobčar, Marija. 2002. Štajerska slovesa – odsev družbene razslojenosti ali enakosti med ljudmi. *Traditiones* 31 (2): 7–22. Dostopno na: <http://www.dlib.si/?URN=URN:NBN:SI:doc-KCYTJDI>
- Kölbl, Marko. 2017. *Burgenlandkroatische und kroatische Totenklagen*. Doktorska disertacija. Wien: Institut für Volksmusikforschung und Ethnomusikologie.
- Kumer, Zmaga. 1975. Uvod. V: Zmaga Kumer (ur.), *Pesem slovenske dežele*. Maribor: Obzorja, 19–127.
- Kumer, Zmaga (ur.). 2003a. *Ena urca bo prišla: Mrliške pesmi na Slovenskem*. Ljubljana: Družina.
- Kumer, Zmaga. 2003b. Mrliške pesmi na Slovenskem. V: Zmaga Kumer (ur.), *Ena urca bo prišla: Mrliške pesmi na Slovenskem*. Ljubljana: Družina, 9–26.
- Makarovič, Marija. 1979. *Medsebojna pomoč na vasi na Slovenskem*. Muta: Gorenje.
- Makarovič, Marija. 1982. *Strojna in Strojanci: Narodopisna podoba koroške hribovske vasi*. Ljubljana: Mladinska knjiga.
- Makarovič, Marija. 1994. *Sele in Selani: Narodopisna podoba ljudi in krajev pod Košuto*. Celovec: Krščanska kulturna zveza in Inštitut Narodopisnega društva Urban Jamnik.
- Merriam, Alan P. 2000 (1964). *Antropologija glasbe*. Ljubljana: Spekter.
- Muršič, Rajko. 1993. *Neubesedljive zvočne igre: Od filozofije k antropologiji glasbe*. Maribor: Katedra.
- Orel, Boris. 1944. Slovenski ljudski običaji. V: Rajko Ložar (ur.), *Narodopisje Slovencev: I. del*. Ljubljana: Klas, 263–349.
- Oxford, Ellen. 2004. 'When You Drink Water, Think of Its Source': Morality, Status, and Reinvention in Rural Chinese Funerals. *The Journal of Asian Studies* 63 (4): 961–990. Dostopno na: <http://www.jstor.org/stable/4133197>
- Pisk, Marjeta. 2018. Zbirke »mrtvečih pesmi«: Iz rokopisnih v tiskane zbirke ali obratno? V: Urška Perenič (idr., ur.), *Starejši mediji slovenske književnosti: Rokopisi in tiski*. Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete (Obdobja; 37), 25–32. DOI: <https://doi.org/10.4312/Obdobja.37.25-32>
- Pšajd, Jelka. 2017. *Čez ta prag me bodo nesli, ko zatisnil bom oči: Smrtne šege in pogrebne prakse Pomurja in Porabja*. Murska Sobota: Pomurski muzej Murska Sobota. DOI: <https://doi.org/10.4312/Obdobja.37.25-32>
- SI ZAL LJU 630. Zgodovinski arhiv Ljubljana, Komunalno podjetje Žale Ljubljana, TE 142, AE 727.
- SSKJ. 1997. *Slovar slovenskega knjižnega jezika*. Ljubljana: Državna založba Slovenije.
- Šivic, Urša. 2019. Mrtveče pesmi v porabsko-prekmurškem prostoru. *Glasnik Slovenskega etnološkega društva* 59 (1): 59–69.
- Uršič - Kunej, Pavla (ur.). 1993. *Lipa zelenela je*. Ljubljana: Državna založba Slovenije.
- Wong, Deborah. 1998. Mon Music for Thai Deaths: Ethnicity and Status in Thai Urban Funerals. *Asian Folklore Studies* 57: 99–130. DOI: <https://doi.org/10.2307/1178999>
- Zlobec, Marijan. 2018a. Ivan Cankar kot lutka in paraplegik. <https://marijanzlobec.wordpress.com/2018/06/18/ivan-cankar-kot-lutka-in-paraplegik/>, 18. 6. 2018.
- Zlobec, Marijan. 2018b. Ciril Zlobec je želel politiko požlahtniti, jo narediti plemenito kot poezijo. <https://marijanzlobec.wordpress.com/2018/08/28/ciril-zlobec-je-zelel-politiko-pozlahtniti-jo-narediti-plemenito-kot-poezijo/>, 28. 8. 2018.

THE FOLK SONG TRADITION IN CONTEMPORARY FUNERAL MUSIC

The article focuses on the role and importance of music at funerals in modern Slovenia and presents the results of empirical study carried out at Slovenian cemeteries between 2014 and 2019. It provides an insight into funeral music as an ethnomusicological, anthropological and cultural phenomenon, also making use of tools developed by ethnologists and anthropologists, ethnomusicologists, and other researchers to determine the importance of music in everyday life.

An introductory review of the role of the music in the funeral context is followed by a brief description of musical practices at funerals in Slovenia in the past. The results of the author's empirical research are then presented in which, by applying a methodological approach to conversations and observations, it is shown that music also plays an important role in funeral ceremonies in today's Slovenia. It is concluded that music is an expected feature of Slovenian funerals and that its use and application vary. This diversity is reflected in the kind of music and musicians present, as well as the themes, character, and genre of the music. There are some differences in the choice of repertoire in rural areas as opposed to urban ones, even greater differences are being noted in relation to the social attitudes that the mourners try to express with the choice of music. There is a clear distinction between a dominant central repertoire (which consists of arrangements of folk songs) and that reflecting the individual differences associated with the taste and attitudes of the deceased, so that any kind of music can also become funeral music.

Arrangements of folk songs are often employed to accompany the ritual of farewell for the deceased person. At the time the research was carried out, almost two-thirds of the music played in Ljubljana's Žale cemetery consisted of arrangements of traditional songs. A pattern in which a major role is played by music that has evolved into folk tunes is typical of the entire country.

Dr. Anita Prelovšek, samozaposlena v kulturi
Ljubljana, anita.prelovsek@gmail.com